

اصلاح الگوی مصرف و نیروهای مسلح

دکتر سیدضیاءالدین قاضی زاده فرد^۱

تاریخ ارائه: ۱۹/۵/۳۰

تاریخ تصویب: ۱۹/۶/۲۷

چکیده

رهبر معظم انقلاب اسلامی در پیام نوروزی سال ۱۳۸۸ با توجه به رشد بی‌رویه مصرف و اسراف قابل توجهی که در منابع ملی اتفاق می‌افتد، آن سال را سال «اصلاح الگوی مصرف» نام‌گذاری فرمودند. با توجه به این نام‌گذاری این انتظار بوده و هست که اقدامات گسترده‌ای در جهت استفاده و مصرف بهینه از منابع، امکانات، تسلیحات و تجهیزات موجود در نیروهای مسلح انجام پذیرد. در مقاله حاضر، ابتدا مروری بر اصلاح الگوی مصرف از نگاه فرهنگ و آموزه‌های دینی داشته و سپس مبانی اصلاح الگوی مصرف را بیان نموده و پس از آن به زمینه‌های اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح و نقش فرماندهان و مدیران و کارکنان در اصلاح الگوی مصرف پرداخته می‌شود. بیان مصادیق اسراف و هدر دادن منابع و ارائه راهکارهای کلی و موردی برای اصلاح الگوی مصرف در ادامه مقاله آمده است. گفتنی است که این مقاله برگرفته از مجموعه مقاله‌های ارائه شده در همایش «اصلاح الگوی مصرف و نیروهای مسلح» است که در ۱۳۸۸/۱۲/۱۰ توسط مرکز تحقیقات مهندسی سیستم‌ها، با همکاری گروه مهندسی صنایع دانشکده و پژوهشکده فنی و مهندسی دانشگاه جامع امام حسین (ع) برگزار گردیده است. نگارنده که دبیر همایش مزبور بود با انجام تغییرها و اصلاح‌هایی در آنها و بازتنظیم متن مقاله‌های مزبور این مقاله را تدوین و ارائه نموده است.

واژگان کلیدی: اصلاح الگوی مصرف، آموزه‌های دینی، صرفه‌جویی، نیروهای مسلح، فرهنگ‌سازی

۱. استادیار گروه مهندسی صنایع دانشگاه امام حسین (ع)

مقدمه

بشر همواره با محدودیت و کمبود منابع دست به گریبان بوده و با روند رو به فزونی جمعیت جهان و افزایش نیاز به منابع، ضرورت پرداختن به نحوه مصرف و استفاده بهینه از منابع، روزبه‌روز اهمیت بیشتری می‌یابد. پیش‌بینی‌ها بیانگر وقوع بحران‌های جدی (مانند بحران آب، غذا و انرژی) در آینده‌ای نه چندان دور است که جامعه بشری را تهدید می‌کنند. حتی هم اکنون نیز بسیاری از کشورهای دنیا با این تهدیدها، به شدت دست به گریبانند (حبیبی و موثق).

تحقیقات و آمارها حاکی از روند رو به رشد پدیده‌های مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی در کشورها و جوامع اسلامی می‌باشند. اسراف و زیاده‌روی در مصرف مواد غذایی، زینت‌آلات، تجملات و اثاثیه‌های گران‌قیمت و... پا را فراتر از خانواده‌ها گذاشته و در بسیاری از شرکت‌ها، اداره‌ها و مؤسسات نمود یافته است (فرج‌پور).

برای غلبه بر این مسائل، دو رویکرد پیش‌روست. رویکرد اول، یافتن منابع جدیدی است که می‌تواند جایگزین منابع تمام‌شدنی شوند. رویکرد دوم، استفاده بهینه و اصلاح نحوه مصرف کردن منابع و برگرداندن آن به منظور استفاده مجدد است. بنابراین اصلاح الگوی مصرف نه تنها شعار نیست، بلکه به‌عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای بقای انسان و دسترسی به منابع مورد نیاز حیات، باید بیش از پیش مدنظر قرار گیرد (حبیبی و موثق).

آنچه در زمینه اصلاح الگوی مصرف و دستیابی به فرهنگ بهینه مصرف در کشور حائز اهمیت می‌باشد این است که اصلاح الگوی مصرف نیازمند تبیین راهبرد، تعیین خط‌مشی‌ها، شناخت موانع، چالش‌ها و راهکارهاست. در واقع لازمه دستیابی به این مهم، خیزش و حرکتی عمیق به‌ویژه از سوی مسئولان و همه آحاد جامعه می‌باشد. بنابراین باید همگی این اصل را یک ضرورت دانسته و فعالیت‌های خود را در راستای رسیدن به این اصل مهم برنامه‌ریزی نمایند و برای دستیابی به این امر فرهنگ‌ساز اقدام نمایند.

در اجرای اصلاح الگوی مصرف باید دانست که الگوی مصرف یک رفتار اجتماعی است که تغییر و اصلاح آن به مدت زمان زیادی نیاز داشته و کار دشواری است. طراحی سامانه مصرف بهینه را باید از حوزه شخصی آغاز نمود و در حوزه امور عمومی ادامه داد. به هر اندازه که افراد در امور مربوط به توانمندی و قابلیت‌های فردی خود برای زیستن معقولانه تدبیر نمایند، به همان میزان می‌توان انتظار بهبود و عملکرد مطلوب را در حوزه فرهنگ عمومی داشت. البته دانش یک فرد نسبت به نگرش او، بسیار زودتر و آسان‌تر تغییر می‌یابد. از طرفی تغییر رفتار فردی سخت‌تر از تغییر در نگرش و دانش است و به زمان بیشتری نیاز دارد. بنابراین اصلاح الگوی مصرف، کاری نیست که به یکباره و در یک‌ساله انجام داد بلکه سال‌ها طول می‌کشد تا به الگوی صحیح درست مصرف رسید (آرمان‌مهر و کرمی راویز).

نتیجه اینکه اصلاح الگوی مصرف، کار هوشمندانه‌ای است که همواره از سوی خردمندان دنبال شده است. بر این مبنا هر اندازه سهم تعقل، اندیشه و تدبیر در فعالیت انسان‌ها افزایش یابد، می‌توان به استفاده از الگوهای بهتر مصرف امیدوار بود و هر اندازه این سهم کاهش یابد، الگوهای نامناسب‌تری به کار گرفته خواهند شد. بنابراین اصلاح الگوی مصرف تداعی‌کننده عمل توأم با تفکر و تدبیر است (کریمی).

نقش سازمان‌ها در این میان بسیار مهم است. توجه ویژه به سه بخش منابع مالی و دارایی‌ها، منابع انسانی و منابع دانشی از مهم‌ترین جنبه‌های قابل تأکید در تعریف و اجرای اصلاح الگوی مصرف در سازمان‌ها و از جمله نیروهای مسلح می‌باشد. در بسیاری از کشورها، نیروهای مسلح یکی از بزرگ‌ترین کارفرمایان محسوب شده و این در حالی است که به نظر برخی از محققان تاکنون بررسی موشکافانه و دقیقی درباره اصلاح الگوی مصرف در بخش دفاعی، انجام نشده است. این نکته را باید به یاد داشت که اجرا نشدن دقیق اصلاح الگوی مصرف مانع از تحقق اهداف کلی نظام خواهد شد (رجب‌زاده، الف).

۱. الگوی مصرف از نگاه فرهنگ و آموزه‌های دینی

مطالعه و مقایسه الگوهای مصرف در جوامع مختلف نشان می‌دهد که یکی از عوامل اساسی و تعیین‌کننده در الگوی مصرف، فرهنگ و اعتقادات دینی آن جامعه می‌باشد. از طرفی دین مبین اسلام توجه زیادی به مسائل اقتصادی و اجتماعی دارد، بنابراین تلاش برای تقویت اعتقادات دینی، گام مهمی در جهت اصلاحات فرهنگی است. نمونه بارز تأثیر فرهنگ اسلامی، پیروزی دلاورمردان نیروهای مسلح در هشت سال دفاع مقدس است. در جنگ تحمیلی مشاهده شد که چگونه سپاه اسلام با امکانات و تجهیزات محدود، با تلاش و با کمک آموزه‌های دینی توانستند دشمن متجاوز و ابرقدرت‌های حامی آن را به زانو در بیاورند (فرج‌پور).

نگاه اسلام به مسئله اقتصادی، نگاهی در راستای بهره‌مندی مناسب از امکانات و وسائلی است که خداوند در اختیار بشر به طور مستقیم و یا با تولید و کار قرار داده است. از این‌رو از مردم می‌خواهد که هر چیزی را درست مورد استفاده قرار داده و از اسراف و تبذیر و همچنین عدم بهره‌مندی از آن خودداری ورزند. از این‌رو بنیان امور در حوزه تولید و توزیع و مصرف کالاها و خدمات در بینش قرآنی، میانه‌روی است (کریم قاسمی و جهان‌شاهی).

در اسلام، ماهیت اصلاح الگوی مصرف، جلوگیری از اسراف است. در قرآن بین اسراف و دیگر مفاهیم فراگیر و کلیدی، مانند کفر، ظلم و فسق ارتباط عمیق مفهومی و پیوند گسترده‌ی مصداقی برقرار است. اسراف مربوط به همه شئون زندگی است و اصلاح الگوی مصرف، جلوگیری از اسراف در همه امور می‌باشد (کریمی خوزانی). در زمینه لزوم رعایت اعتدال در مصرف و پرهیز از اسراف در تمام امور، آیاتی وجود دارد. در اینجا برای نشان دادن اهمیت موضوع، به برخی از آیات اشاره می‌کنیم. خداوند متعال در آیه ۳۱ سوره اعراف می‌فرماید:

و بخورید و بیاشامید و [لی] زیاده‌روی نکنید که او اسرافکاران را دوست نمی‌دارد.

این آیه، دعوت و فراخوانی آشکار از سوی پروردگار برای رعایت اعتدال در مصرف و صرفه‌جویی می‌باشد. اهمیت این موضوع تا آنجاست که مسرفان از حُب و دوستی الهی محروم می‌شوند. در آیه ۲۶ و ۲۷ سوره اسراء آمده است:

و ولخرجی و اسراف مکن* چرا که اسرافکاران برادران شیطان‌هایند، و شیطان همواره نسبت به پروردگارش ناسپاس بوده است.

این آیه نیز دلالت بر اهمیت رعایت اعتدال در مصرف می‌کند و مبذرین، را برادران شیطان خطاب می‌نماید. پس تپذیر یک عمل شیطانی است (فرج‌پور).

آیاتی که اعلام می‌دارد خداوند اسراف و مسرفان را دوست ندارد، بیانگر این حقیقت است که شخص مسرف، با وجود دارا بودن همه فضایل اخلاقی و اعمال صالح، نتواند به مقام محبت و قرب الهی برسد.

اسراف منجر به سرپیچی از فرمان الهی است، این سرپیچی در نهایت منجر به برهم خوردن تعادل در امور شده که البته بی‌تعادلی در امور نیز با توجه به سفارش‌ها به میانه‌روی، سرپیچی از فرمان الهی است که اسراف را در پی دارد، اسراف و بی‌تعادلی در امور در نهایت زمینه‌ساز فساد بوده که در نهایت به هلاکت فرد و سازمان منجر می‌گردد. بنابراین در اصلاح الگوی مصرف، آنچه از نظر اسلام بر می‌آید، دوری از اسراف، انجام کارهای درست و بجا و همچنین میانه‌روی در امور، به منظور کارآمدی و اثربخشی سازمان است (کریمی‌خوزانی).

۲. ضرورت ساده‌زیستی مسئولان و فرماندهان نیروهای مسلح از دیدگاه اسلام

ساده‌زیستی و رعایت اعتدال در زندگی ائمه و رهبران دین، الگوی خوبی برای رهبران و فرماندهان نیروهای مسلح می‌باشد. در این باره نمونه‌هایی از کتاب اصول کافی ارائه می‌شود (آیرملو و گل‌محمدی):

امام علی (ع) فرمودند: «خدا مرا پیشوای خلقش قرار داد و بر من واجب ساخت که درباره خورد و خوراک و پوشاک مانند مردم ضعیف و مستمند بر خود تنگ گیرم تا فقیر از فقر من پیروی کند و ثروتمند به وسیله ثروتش سرکشی و طغیان نکند.» در حدیث دیگری در همین باره، در نهج البلاغه آمده است:

«... این خداست که بر رهبران الهی واجب کرده است همچون ضعف بخورند، بیاشامند، بپوشند و یا زندگی کنند. وقتی که فقرا رهبران را همچون خود و همدرد بدانند به راحتی بر او اقتدا خواهند کرد.»

رهبران جامعه اسلامی باید اعضای خانواده و بستگان نزدیک خویش را نیز برای جلوگیری از ابتلاء به اسراف و تبذیر کنترل و راهنمایی کنند.

خداوند در سوره احزاب آیه ۲۸ در این باره به پیامبر (ص) می‌فرماید:

«ای پیامبر، به زنان خود بگو که اگر شما زندگانی دنیا و زیور دنیا را طالبید، بیاید تا مهر شما را پرداخته و همه را به خوبی و خرسندی طلاق دهم.»

نتیجه اینکه فرماندهانی که در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران تلاش و انجام وظیفه می‌کنند باید رهبران اسلامی را الگوی خود قرار داده و ساده‌زیستی و قناعت را رعایت کنند؛ چرا که همه کارکنان زیردست، آنها را الگوی خود می‌دانند.

با نگاهی گذرا به زندگی سراسر ساده و بی‌آلایش امام خمینی (ره) چه در دوران جوانی و چه در اوج مبارزه و تبعید و چه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، می‌توان به بُعد ساده‌زیستی آن عارف وارسته و رعایت الگوی درست مصرف پی بُرد. این امر چنان مشهود بود که «مایک والاس»، گزارشگر تلویزیونی آمریکا پس از ملاقات و مصاحبه با وی چنین اظهار می‌دارد: «باید بگویم زندگی بسیار ساده که رهبر انقلاب اسلامی برای خود فراهم کرده بود، او را از همه رهبران دیگر متمایز می‌کرد.» امام خمینی (ره) درباره تأثیر ساده‌زیستی می‌گوید: «اگر بخواهید بی‌خوف و هراس در برابر باطل بایستید و از حق دفاع کنید و ابرقدرتان و سلاح‌های پیشرفته آنان و

شیاطین و توطئه‌های آنان در روح شما اثر نگذارد و شما را از میدان به در نکند، خود را به ساده‌زیستی عادت دهید».

امام خمینی (ره) که یکی از پرورش‌یافتگان مکتب انسان‌ساز اسلام بود، در سیره عملی خود، رفتار و منش اخلاقی داشت. بنا بر فرموده امام (ره)، از ابتدا باید جلوی نفس و خواهش‌های آن ایستاد. ایشان به صراحت می‌فرماید: «با زندگانی اشرافی و مصرفی نمی‌توان ارزش‌های انسانی - اسلامی را حفظ کرد» (مردانی‌نوکنده). از دیدگاه امام (ره)، ایجاد فرهنگ مصرف‌زدگی، نقشه‌ای حساب شده و استعماری برای غارت و چپاول ثروت‌های دنیای اسلام است که به تبع آن، جوامع اسلامی از رشد و پیشرفت بی‌نصیب می‌مانند (رجب‌زاده، ب).

مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۷۴/۷/۵ در دیدار فرماندهان و کارکنان ارتش ج.ا.ا در هفته دفاع مقدس می‌فرمایند:

«باید از تجهیزات و جنگنده‌ها و دیگر وسایل موجود - حتی یک تفنگ معمولی - نگهداری کنیم. تفریط و اسراف در سرمایه‌های ارتش ممنوع و حرام شرعی است. هیچ کس حق ندارد این تفریط را بکند همچنان که تفریط نیروهای انسانی نیز همین گونه است. شما حق ندارید عناصر کارآمد را معطل بگذارید. کار شایسته و خوب باید از انسان‌های کارآمد دریافت شود. باید این گردونه به طور دائم حرکت کند» (چوپانی).

از فرمایشات مقام معظم رهبری برمی‌آید که مصرف باید الگویی داشته باشد و اگر این الگو غلط باشد باید تغییر پیدا کند چون ایشان در فرمایشات خود بحث اصلاح را هم مطرح می‌کنند. پادزهر مصرف‌گرایی بی‌حد و حصر که باعث سلطه استکبار بر ما می‌شود، اصلاح الگوی مصرف است. در هر حال اصلاح الگوی مصرف باید مدبرانه و عاقلانه باشد (کریمی).

۳. مبانی اصلاح الگوی مصرف

۳-۱. زیان‌ها و آثار منفی اسراف بر جامعه

زیان‌ها و آثار منفی اسراف زیاد است. این مسئله بر جامعه هم اثر شدیدی می‌گذارد.

در زیر به برخی از این آثار اشاره می‌شود: (هدایتی)

۳-۱-۱. آثار اقتصادی: افزایش برداشت از منابع سطحی و زیرسطحی و تسریع در نابود شدن آنها، افزایش هزینه‌ها برای کاهش عوارض و زیان‌های آشکار و پنهان ناشی از رعایت نکردن الگوهای مصرف، بروز کمبود احتمالی در مایحتاج عمومی و برتری یافتن مصرف نسبت به تولید از اثرات منفی اسراف بر اقتصاد است.

۳-۱-۲. آثار اجتماعی: افزایش شکاف طبقاتی، دامن‌زدن به فقر و محرومیت و ایجاد بدبینی نسبت به مسئولین و نظام، ایجاد و تشدید ناامیدی و نگرانی در جامعه و کمرنگ‌شدن ارزش‌های اسلامی و تضعیف هنجارهای اجتماعی، برخی از نتایج منفی در بخش اجتماعی هستند.

۳-۱-۳. آثار فرهنگی: جلوگیری از شکوفایی استعدادها، به علل مختلف از جمله عادت به تن‌پروری و وابستگی به انواع محصولات وارداتی، ترویج و نهادینه شدن فرهنگ تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری و فراموش کردن ارزش‌های دینی و سست شدن پایه‌های اعتقادی، از زیان‌های فرهنگی اسراف به شمار می‌روند.

۳-۱-۴. آثار سیاسی: افزایش وابستگی‌ها، تنزل جایگاه و موقعیت نظام اسلامی به‌عنوان مدعی برترین الگوی جهانی در صحنه‌جویی و پرهیز از تجمل‌گرایی، از جمله عوارض قابل بیان در بخش سیاسی می‌باشند.

۳-۲. فرایند اصلاح الگوی مصرف

یکی از فرایندهای قابل استفاده در اصلاح الگوی مصرف، که شکل به نسبت ساده‌ای دارد، با مراحل زیر پیشنهاد می‌شود (آرمان‌مهر و کرمی‌راویز):

۳-۲-۱. مرحله اول: انجمادزدایی

به این مرحله که ترک رفتار نیز گفته می‌شود، انگیزه لازم برای ترک رفتار و الگوی پیشین و آمادگی برای ایجاد تغییر به وجود می‌آید. در این مرحله لزوم تغییر و تحول احساس می‌شود. باورها، نگرش‌ها و دانش‌های سنتی ذوب می‌شوند. باورهای قدیمی و سنتی مورد نقد قرار گرفته و کارآمدی خود را از دست می‌دهند.

۳-۲-۲. مرحله دوم: تغییر و اصلاح

در این مرحله با بهره‌گیری از فنون و روش‌های مناسب، تغییر و تحول مورد نیاز انجام می‌شود. در این مرحله یخ ذوب شده در الگوهای جدید ریخته می‌شود و به شکل قالب اصلاح شده در می‌آید. افراد در این مرحله یاد می‌گیرند که خود را با تغییرات تطبیق دهند و آنچه را که پیش‌تر به شکل عادت انجام می‌دادند فراموش کنند و کارهای جدید را بیاموزند. این مرحله پذیرش تغییر است که مرحله بسیار مهمی است؛ زیرا ماهیت تغییر و تحول در این مرحله مشخص می‌شود. در هنگام اصلاح و تغییر، شناخت مسئله و کیفیت و روش انجام کار، از مهم‌ترین عوامل به‌شمار می‌آیند.

۳-۲-۳. مرحله سوم: یخ‌زدگی مجدد یا تثبیت

در فرایند تغییر، یخ ذوب شده پس از اصلاح مناسب دوباره باید بسته شود، تا شکل الگوی جدید را به خود بگیرد. این مرحله که به مرحله تثبیت نیز مشهور است باید مورد توجه ویژه قرار گیرد؛ زیرا بسیاری از تغییر و تحولات در الگوها ایجاد می‌شود

ولی چون به مرحله ثبات نمی‌رسند تغییر و اصلاح مورد نیاز تحقق پیدا نمی‌کند. در فرایند تغییر و تحول دو نیروی مؤثر وجود دارند:

(۱) نیروهای پیش‌برنده تغییر (موافقان تغییر)؛

(۲) نیروهای بازدارنده تغییر (مخالفان تغییر).

تغییر و اصلاح در الگوها به توان دو نیروی فوق بستگی دارند. اگر قرار است تغییر و اصلاحی انجام شود باید نیروهای پیش‌برنده تغییر را تقویت و نیروهای بازدارنده را تضعیف کرد تا تغییر انجام شود.

۳-۳. ویژگی‌های الگوی مصرف صحیح

برای موفقیت در هر اقدامی باید آن را در چارچوب معین و منطقی انجام داد. در فرایند اصلاح الگوی مصرف باید اصول مهمی را رعایت کرد. برخی از این اصول عبارت از «استمرار داشتن، فراگیر بودن، همه‌جانبه بودن، اثربخش بودن، کارا بودن، سرعت عمل، دقت عمل، همه‌جانبه‌نگری، صرفه‌جویی و اعتدال» هستند (مزینانی، عباس‌زاده و قاضی‌زاده).

با توجه به موارد فوق، الگوی مصرف متناسب با شرایط بخش‌ها و موضوعات مختلف، باید واجد مشخصات زیر باشد (هدایتی):

- (۱) فراگیر بوده و همه موضوعات را شامل شود.
- (۲) منابع را به درستی به کار گرفته و مورد استفاده قرار دهد.
- (۳) مدبرانه، عاقلانه و قابل اجرا باشد.
- (۴) از ولخرجی‌ها و تضييع اموال جامعه جلوگیری نماید.
- (۵) برنامه‌ریزی شده و هدفمند باشد.
- (۶) کارایی داشته و اثربخش باشد.
- (۷) متعادل و به عبارت بهتر از افراط و تفریط به دور باشد.

۳-۴. نیازها و الزامات طراحی و اجرای الگوی مصرف

تحقق این هدف مستلزم وجود هماهنگی، انسجام و همکاری متقابل بین عوامل مؤثر در این مقوله، اعم از مردم و مجموعه سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی است و بدون رعایت این اصل نمی‌توان از مردم انتظار چندانی داشت؛ زیرا از یک سو عملکرد رسانه‌ها به‌ویژه صدا و سیما و تبلیغات پُر زرق و برق مطبوعات و نشریات و نیز ابزاری مانند تابلوهای تبلیغاتی، مردم را به‌طور رسمی و آشکار به سوی تجمل‌گرایی و مصرف بیشتر فرا می‌خوانند و همزمان برخی از مردم و مسئولان که در این دام گرفتار شده‌اند، با رفتار خود، این وضعیت آشفته را تشدید می‌کنند و از سوی دیگر الگوی روزآمد و مناسبی برای مصرف صحیح و راهکار مشخص و فراگیری برای صرفه‌جویی تعریف و ارائه نشده است. به همین دلیل برای تحقق این هدف در نیروهای مسلح باید برخی از الزامات از جمله موارد زیر را مورد توجه قرار داد:

- (۱) مطالعه و آسیب‌شناسی دقیق و تعریف روشن مسئله و مصادیق آن در هر یک از سازمان‌های نیروهای مسلح و هر موضوع؛
- (۲) سیاستگذاری و هدف‌گذاری‌های کلی و کلان و همچنین عملیاتی و اجرایی در هر یک از سازمان‌های نیروهای مسلح و هر موضوع؛
- (۳) اولویت دادن به زیرساخت‌ها و انجام کارهای درازمدت همزمان با اقدامات مقطعی و کوتاه‌مدت؛
- (۴) برنامه‌ریزی و طراحی الگوهای فراگیر، مناسب و قابل اجرا برای همه سطوح در تمامی بخش‌های نیروهای مسلح؛
- (۵) تعریف همه‌واژه‌های مرتبط و تعیین معیارهای مورد نیاز برای سنجش و ارزیابی عملکرد نتایج؛

- (۶) حذف و رفع خلأهای قانونی و تنظیم مقررات تکمیلی و نظام‌ها و روش‌های روزآمد توسط همه بخش‌ها در نیروهای مسلح؛
- (۷) ایجاد ستاد و کارگروه‌های اجرایی و عملیاتی دائمی و موقت برای طراحی و اجرا، بنا بر شرایط سازمان‌های نیروهای مسلح؛
- (۸) استفاده از همکاری همه اندیشمندان و سایر ظرفیت‌های موجود و قابل دسترس، برای شناسایی و ارائه راهکارهای برون‌رفت از مصرف‌زدگی و استمرار تلاش‌ها در این زمینه؛
- (۹) اطلاع‌رسانی و توجیه کافی همه فرماندهان، مدیران و کارکنان نیروهای مسلح و ارائه آموزش‌های مناسب با استفاده از ظرفیت‌های موجود.

۴. اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح

در این بخش از مقاله ابتدا به چرایی و فلسفه انجام اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح پرداخته و سپس در ادامه به زمینه‌های مختلف و عوامل و موضوع‌هایی که در بحث اصلاح الگوی مصرف نقش و تأثیر دارند، پرداخته و ضمن تشریح این زمینه‌ها، راهکارها و پیشنهادهایی هم ارائه می‌شود.

۴-۱. چرایی و فلسفه اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح

سازمان‌ها اعم از دولتی و عمومی و خصوصی، نقش تعیین‌کننده‌ای در اصلاح الگوی مصرف در جامعه دارند. سازمان‌ها گذشته از ماهیت خصوصی یا دولتی بودن آنها، در نقش تولیدکننده، توزیع‌کننده یا مصرف‌کننده بخشی از کالاها و خدمات در جامعه عمل می‌نمایند. بنابراین باید به نقش آنها توجه و عنایت کافی نمود. سازمان پس از کانون گرم خانواده، دومین مکانی است که هر انسانی بخشی از ساعات زندگی خود

را، حتی در برخی موارد بیشتر از خانواده، در آن سپری می‌نماید. بنابراین باید به نقش تعیین‌کننده سازمان‌ها در اصلاح الگوی مصرف در جامعه نیز توجه کافی داشت.

اصلاح مصرف مواد، انرژی، آب و درست هزینه کردن پول سازمانی، کف مطالبات در اصلاح الگوی مصرف می‌باشد، آنچه بیشتر در اصلاح الگوی مصرف نیروهای مسلح مطرح است، اصلاح افراط و تفریط‌ها در عملکردهای سازمانی، رفتارها و کردارهای فرماندهان، مدیران و کارکنان می‌باشد. اصلاح نکردن افراط و تفریط‌ها موجبات حرکت سازمان در مسیر فساد سازمانی گردیده، که در نتیجه آن، سازمان را با عدم کارآمدی و اثربخشی روبه‌رو خواهد نمود. برای اصلاح الگوی مصرف در سازمان‌های نیروهای مسلح، می‌توان به سه رویکرد مهندسی فرهنگ (فرهنگ‌سازی) الگوی مناسب مصرف، آموزش‌های صحیح و مستمر الگوی مناسب مصرف و اجرای قوانین و مقررات سازمانی مربوط به الگوی مناسب مصرف، اشاره نمود. در ادامه، این رویکردها، ظهور مدیریت قوی، سیاستگذاری صحیح، طراحی سازوکار، جلب مشارکت آحاد کارکنان و مدیران و فرماندهان مورد توجه قرار گیرد (کریمی‌خوزانی).

نیروهای مسلح هر کشور مایل هستند که با بودجه معین به بیشترین امنیت ممکن دست یابند. در این راستا نقش نیروهای مسلح وقتی برای کارایی و اثربخشی ملی کارسازتر است که با اجرای طرح‌های اصلاح الگوی مصرف در نظام دفاعی کشور، از منابع محدود برای دستیابی به بیشترین توان و آمادگی رزمی برای پشتیبانی از هدف‌های امنیت ملی استفاده بهینه به عمل آمده باشد. تحقیق میدانی انجام شده از صاحب‌نظران با استفاده از پرسشنامه، نشان می‌دهد که با ۹۵ درصد اطمینان، افراد جامعه نمونه، آثار اجرای طرح‌های اصلاح الگوی مصرف بر امنیت ملی را تأیید می‌نمایند؛ به این معنی که اجرای طرح‌های اصلاح الگوی مصرف در نظام دفاعی یک کشور، بر ارتقای توان رزمی و در نهایت امنیت ملی کشور مؤثر است (رجب‌زاده-الف).

نیروهای مسلح به‌عنوان بخشی از بدنه حاکمیتی کشور، هم در درون خویش و هم در تحقق الگوسازی آن در خارج از نیروهای مسلح، باید نقش پیش‌تازانه‌ای را به‌عهده گیرند. قابل توجه آن است که مانند بسیاری از سازمان‌های دیگر، نیروهای مسلح درگیر مسائلی شده‌اند که نباید بشوند و درگیر مسائلی نشده‌اند که باید بشوند (قاضی‌زاده فرد). در زیر به تعدادی از ضرورت‌هایی که در نیروهای مسلح برای پشتیبانی از روند اصلاح الگوی مصرف در کشور وجود دارد، اشاره می‌شود (قاضی‌زاده فرد، نازکبار و ویسی):

- (۱) هدف نیروهای مسلح باید انجام بهترین، با کیفیت‌ترین، مناسب‌ترین، کم‌هزینه‌ترین خدمات تأمین امنیت برای کشور و مردم باشد؛
- (۲) ضرورت تدوین و اجرای شیوه‌نامه‌های جامع و مناسب برای اصلاح الگوی مصرف در همه ابعاد نیروهای مسلح به ویژه نیروی انسانی و تجهیزات و تسلیحات؛
- (۳) ضرورت طراحی و به‌کارگیری سازوکاری مناسب برای اصلاح نظام خدمت سربازی؛
- (۴) ضرورت بازنگری و طراحی شیوه‌های آموزش و تربیت نیروی انسانی به‌ویژه در سطح دانشگاه‌ها و دانشکده‌های نظامی و انتظامی با محوریت اصلاح الگوی مصرف؛
- (۵) ضرورت پرهیز از شیوه‌ها، روش‌ها و راهکارهای پرهزینه در حراست از مرزها و تأمین امنیت کشور؛
- (۶) لزوم استفاده از سازوکارهای مناسب‌تر برای نگهداری و انبارداری تجهیزات و مهمات، به ویژه اقلامی که در طول زمان خراب و فاسد می‌گردند و بهره‌گیری بیشتر از سازوکار از تولید به مصرف؛
- (۷) ضرورت طراحی و ساخت تجهیزات نظامی نوین دارای بازده بالا و مصرف بهینه توسط نیروهای مبتکر داخلی؛

- (۸) لزوم اعمال مدیریت پسماند و استفاده از عوامل تولید جهت کاهش ضایعات و پسماند و بازیابی پسماندها؛
- (۹) ضرورت استفاده از بهترین و کارآمدترین شیوه‌ها و روش‌های نگهداری، جابه‌جایی، حمل و نقل و توزیع کالاها و خدمات در جهت کاهش اتلاف منابع؛
- (۱۰) نیاز به استفاده از فناوری‌های نوین و پیشرفته برای افزایش بهره‌وری در خدمات؛
- (۱۱) لزوم استفاده از روش‌ها و فرایندهای مناسب در تولید و توزیع و مصرف کالاها و خدمات؛
- (۱۲) ضرورت پرهیز از شیوه‌ها و راهکارهای پر مصرف در حراست از امنیت مرزهای کشور؛
- (۱۳) لزوم توجه بیشتر به حفظ محیط زیست جهت پرهیز از آلوده‌تر کردن.
- اصلاح الگوی مصرف یک حرکت مقدمه‌ای نبوده و بلکه یک ضرورت راهبردی و مستمر می‌باشد و به خصوص برای نیروهای مسلح که باید بتوانند در شرایط سخت دفاع و کمبودهای ناشی از آن، از استقامت و پایداری لازم برخوردار باشند، از اهمیت والاتری برخوردار است (هاشمی‌فشارکی و محمودزاده). البته بدون تردید مصرف بهینه و اصلاح الگوی مصرف در نظام دفاعی کشور، تابع مدیریت خوب و کارآمد است (زینالی، زینالی).
- نمونه‌هایی از تأثیر فرهنگ و آموزه‌های دینی در اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح عبارتند از (فرج‌پور):
- (۱) بالا رفتن وجدان کاری و تلاش برای انجام کارها به بهترین شکل ممکن؛
  - (۲) استفاده صحیح از وقت و جلوگیری از اتلاف آن؛
  - (۳) صرفه‌جویی در مصرف مهمات و تجهیزات و تلاش برای حفظ و نگهداری صحیح از آنها؛
  - (۴) رعایت نظافت و بهداشت فردی که از توصیه‌های مؤکد در دین اسلام می‌باشد.

(۵) اعتقادات راسخ دینی کارکنان را از ابتلا به آلودگی‌های اخلاقی مانند رشوه‌خواری و طرفداری از گناهکار و ... که ممکن است به ویژه در میان کارکنان نیروی انتظامی به وجود آید، بیمه می‌نمایند.

(۶) تعالیم دین در مورد حفاظت از طبیعت و محیط زیست تأکید زیادی نموده‌اند. نیروهای مسلح به دلیل انتشار زیاد جغرافیایی و در دست کنترل داشتن بسیاری از منابع طبیعی می‌توانند نقش مهمی در حفاظت و نگهداری و استفاده صحیح از منابع طبیعی ایفا نمایند.

(۷) کارکنان در نیروهای مسلح به ویژه بسیج و نیروی انتظامی در صورت داشتن اخلاق پسندیده اسلامی، خود می‌توانند به عنوان الگوی رفتاری برای همکاران و عموم مردم باشند که این امر خود به کاهش جرم در جامعه کمک می‌کند.

با توجه به بودجه و هزینه‌های سنگین مورد نیاز برای اداره و تجهیز نیروهای مسلح، لازم است فرهنگ صحیح مصرف در میان تک‌تک کارکنان آن بر اساس تعالیم و آموزه‌های دین مقدس اسلام به صورت یک ارزش درآید. بر این اساس لازم است دولت و تشکیلات دولتی و غیردولتی در راستای ترویج و معرفی تعالیم اسلامی و اصول اقتصاد اسلامی در همه سطوح جامعه و اداره‌ها و سازمان‌ها تلاش بیشتری نمایند. فرهنگ ساده‌زیستی و صرفه‌جویی باید در میان پاسداران و دیگر کارکنان نیروی مسلح جمهوری اسلامی ترویج یابد و همه‌گیر شود. در این زمینه نقش سازمان‌های عقیدتی سیاسی، نهادهای امر به معروف و نهی از منکر، و همچنین فرماندهان و مقامات مسئول برای آموزش افراد بر پایه فرهنگ اسلامی مهم می‌باشد. توجه به این قضیه هم به لحاظ اهمیت این قشر در نظام جمهوری اسلامی به عنوان مرزبانان و حامیان ملت و کشور و هم به لحاظ تأثیر اقتصادی آنان در اقتصاد کشور به علت جمعیت و انتشار جغرافیایی وسیع در کل کشور لازم می‌باشد (فرج‌پور).

۲-۴. نقش مدیریت و فرماندهی در اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح

هر بخشی از فعالیت‌ها که در قالب یک شرکت، بنگاه یا سازمان انجام می‌شود، مدیرانی دارد. از لحاظ عرفی، قانونی و شرعی، مسئولیت اصلی همه امور سازمان‌ها در مرحله اول برعهده مدیران و در محیط‌های نظامی بر عهده فرماندهان است. برنامه‌ریزی، کنترل و نظارت، از اصلی‌ترین وظایف آنها می‌باشد. براساس اصول مدیریت در سازمان، برنامه‌های مصرف و اصلاح الگوی مصرف نیز به صورت کامل در قالب این وظایف قرار دارد. بی‌توجهی مدیران، مسئولان و فرماندهان در اجرای اصلاح الگوی مصرف، باعث می‌شود که سایر کارکنان و پایوران در این زمینه کوتاهی و سهل‌انگاری کنند و در واقع اجرای این طرح عملی نشود.

حضور مدیران صالح، عالم و متعهد در سازمان‌ها می‌تواند فرهنگ اصلاح الگوی مصرف را نهادینه کند. مدیران با طرح‌های اقتصادی خرد و کلان، برنامه‌ریزی و اجرای هماهنگ فعالیت‌ها، به‌کارگیری شیوه‌های مدیریتی جدید، کنترل و نظارت‌های پی‌درپی، برنامه‌ریزی‌های اصولی، سامان‌دهی نظریه‌های دانشگاهی، استفاده از فناوری‌های مناسب در سازمان، پایبندی به اعتقادات مذهبی در کنار توصیه‌های شرعی، تقویت اطلاع‌رسانی و برقراری نظام‌های پاداش و تنبیه در زمینه الگوی مناسب مصرف می‌توانند به این امر کمک کنند. از همه مهم‌تر اینکه مدیران و فرماندهان باید در اجرای چارچوب‌های الگوی صحیح مصرف، الگوی دیگران باشند (بنائیان اصفهانی و پسندی).

به این علت باید اصلاح الگوی مصرف را در حیطه وظایف آنها پیگیری کرد. پیشنهادهایی در راستای تحقق این وظیفه، برای مدیران و فرماندهان به شرح زیر ارائه می‌گردد (قاضی‌زاده‌فرد):

(۱) تدوین و ترسیم آرمان و اهداف اصلاح الگوی مصرف برای سازمان تحت

مدیریت خود؛

- (۲) تدوین برنامه‌های اجرایی جامع، دقیق، کامل و فراگیر اصلاح الگوی مصرف که هم مصارف داخلی را اصلاح کند و هم برای مصرف‌کنندگان کالاها و خدمات تولیدی سازمان متبوع شیوه‌ای مناسب را به ارمغان بیاورد؛
- (۳) فراهم کردن ترتیبات لازم برای اجرای صحیح و دقیق برنامه تدوین شده در سازمان متبوع؛
- (۴) ایجاد نظام نظارتی مناسب برای نظارت بر اجرای صحیح و مناسب برنامه اصلاح الگوی مصرف؛
- (۵) برنامه اصلاح الگوی مصرف هر سازمان باید افزون بر اصلاح الگوی مصارف داخل سازمان، اصلاح الگوی مصرف در جامعه نیز بپردازد و در اجرای آن نیز مشارکت و همکاری نماید؛
- (۶) افزایش دانش، مهارت و تخصص در رشته مورد نظر و آگاهی‌های جنبی برای انجام بهتر وظایف خود؛
- (۷) استفاده از تجارب دیگران در اداره امور سازمان متبوعه و عدم نفی اقدامات انجام شده مدیران و فرماندهان پیشین؛
- (۸) توجه بیشتر به تعهدات شغلی، اخلاقی و اجتماعی و تنظیم فعالیت‌های مختلف خود براساس این تعهد؛
- (۹) بهره‌گیری از مشاوره مشاوران متخصص و انجمن‌ها، کانون‌ها و سازمان‌های حرفه‌ای مرتبط.

۳-۴. نقش منابع انسانی (کارکنان و پایوران) نیروهای مسلح در اصلاح الگوی

مصرف

جلب مشارکت کارکنان نیروهای مسلح و افزایش آگاهی‌های آنان نسبت به مصرف صحیح امکانات و منابع از دیگر راهکارها در مسیر اصلاح الگوی مصرف می‌باشد.

اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح از کارهایی انجام‌شدنی است که هر یک از کارکنان نیروهای مسلح با مشارکت و ملزم نمودن خود به درست مصرف کردن از منابع، منافع عظیمی را برای جامعه حاصل می‌نماید. در این راه می‌توان راهکارهای زیر را بیان کرد (آیرملو و گل‌محمدی):

- (۱) گنجاندن اصلاح در نظام آموزشی نیروهای مسلح به گونه‌ای که سطح آموزش بالاتر رود و شناخت بیشتری در خصوص درک و ضرورت اصلاح الگوی مصرف در جامعه حاصل شود؛
- (۲) استفاده از برنامه‌های تلویزیونی و رسانه‌ای در راستای اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح؛
- (۳) گنجاندن برنامه اصلاح الگوی مصرف نیروهای مسلح در برنامه توسعه کشور و مصوبه‌های دولت؛
- (۴) ارائه الگوی آموزشی مناسب و اصولی به فرماندهان و کارکنان از طریق سازمان‌ها و نهادهای مربوطه؛
- (۵) ارائه الگوی مصرف مناسب عملی اعم از اداری و غیراداری به همه مسئولان نیروهای مسلح؛
- (۶) تغییر در فرهنگ مصرف کنونی و ضد ارزش نشان دادن مصرف نادرست بر اساس آموزه‌های دینی؛
- (۷) مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب در ایجاد فرهنگ ناپسند مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی با آگاه‌سازی و تعمیق بینش و بصیرت سیاسی و اسلامی کارکنان نیروهای مسلح؛
- (۸) استفاده از کارکنان در مشاغلی که تناسبی با تخصص و تجربه آنها دارد؛
- (۹) کاهش تعداد کارکنان موجود؛ چرا که بعضی از رده‌ها، دارای نیروی مازاد هستند و این خود نوعی اسراف و تبذیر محسوب می‌شود؛

(۱۰) بهره‌گیری از وسایل و تجهیزات ایمنی؛ چرا که فقدان وسایل ایمنی یا استفاده نکردن از آنها، در حین کارهای سخت و زیان‌آور، باعث بروز حوادث و اتلاف منابع سازمان می‌شود؛

(۱۱) رسیدگی بیشتر و بهتر به سلامت کارکنان؛ چرا که برخی از کارکنان نسبت به سلامت خود سهل‌انگار هستند و زمانی به مشکلات جسمی و روانی خود واقف می‌شوند که حل آن مشکلات، هزینه‌های زیادی را به سازمان و خود شخص تحمیل می‌کند. امروزه به دلیل سبک زندگی غلط، الگوی مصرف غذایی نامناسب و فعالیت جسمانی کم، شاهد شیوع روزافزون بیماری‌های مزمن در کشورهای مختلف جهان هستیم. شاخص‌های سلامت مورد بررسی در کارکنان رسمی مراکز نظامی از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست و این امر می‌تواند بر روی عملکرد جسمی و فکری آنها تأثیر منفی بگذارد. درصد بالای چاقی، کلسترول، فشار خون و دیابت همراه با فشارهای ناشی از مأموریت‌های نظامی، احتمال افزایش میزان بروز سکنه‌های قلبی عروقی و کاهش متوسط عمر را به دنبال دارد. کارکنان مراکز نظامی به‌ویژه آنان که در مشاغل ستادی مشغول به کار بوده و دارای فعالیت جسمانی کمی هستند، در معرض بروز چاقی و عوارض حاصل آن قرار دارند (توکلی و صمدی).

۴-۴. تأثیر فرهنگ‌سازی و بسترسازی در اصلاح الگوی مصرف نیروهای مسلح

اصلاح الگوی مصرف نیازمند فرهنگ‌سازی است. تغییر رفتارهای نادرست بدون زمینه و بستر فرهنگی ممکن نیست. باید دوری از اسراف و تبذیر، قناعت، دقت در شیوه مصرف منابع و اهتمام به افزایش بهره‌وری و ... یک اخلاق، فرهنگ، تربیت و سبک زندگی باشد و بنابراین در باور، بینش، انگیزه و گرایش‌های همه کارکنان، ریشه‌دار شود. در فرهنگ‌سازی برای اصلاح الگوی مصرف، همه سازمان‌ها و افرادی که دارای وظیفه و نقش فرهنگی هستند، مسئولیت دارند (غلامی).

فرهنگ‌سازی به معنای تبدیل شیوه‌های مصرف به تناسب نیاز جامعه و میزان منابع اقتصادی کشور و همچنین بهره‌گیری از منابع، کالاها و خدمات بر اساس سنت و عرف غالب در رفتار، گرایش و باور مردم جامعه است (بنائیان اصفهانی و پسندی).

از جمله موارد مهم و تأثیرگذار در مباحث فرهنگی، توجه به فرهنگ سازمانی است. فرهنگ سازمانی، مجموعه‌ای از نمادها، نهادها و روش‌ها در یک سازمان است که تنظیم‌کننده رفتار انسان‌های آن سازمان می‌باشد. البته این نمادها ممکن است مانند تلقیات، باورها، ارزش‌ها و ... ناملموس باشند، اما فرهنگ‌سازی در یک سازمان وابسته به نیروهای مسلح چگونه اجرا می‌شود؟ پاسخ این است که، فرهنگ‌سازی می‌تواند از راه آموزش و آگاهی‌دهی با استفاده از طرح‌ها، روش‌ها و ابزارهای مختلف به شکل حضوری و غیر حضوری یا مستقیم و غیرمستقیم اجرا شود. در زیر، راهکارهایی برای ایجاد فرهنگ صرفه‌جویی در سازمان ارائه می‌گردد (بنائیان اصفهانی و پسندی):

- (۱) تدوین منشور صرفه‌جویی با توجه به ماهیت و شرایط خاص سازمان؛
- (۲) تعیین شاخص‌های صرفه‌جویی در حوزه‌های کارکردی سازمان؛
- (۳) تعیین شاخص‌های صرفه‌جویی در هر یک از مشاغل سازمان؛
- (۴) آسیب‌شناسی فرهنگ کنونی سازمانی موجود بر اساس شاخص‌های تدوین شده مطلوب (مبتنی بر ارزش‌ها و آموزه‌های دینی)؛
- (۵) در نظر گرفتن شاخص‌های صرفه‌جویی در احراز شرایط کارکنان و گزینش افراد؛
- (۶) ارائه آموزش‌های مناسب به کارکنان موجود؛
- (۷) الگو بودن مدیران ارشد و سرپرستان در رده‌های مختلف؛
- (۸) بهره‌گیری از راهبردهای تغییر رفتار؛
- (۹) لحاظ ویژگی‌های صرفه‌جو بودن در نظام ارزیابی عملکرد همراه با معرفی و تشویق، ارتقا و ترفیع و اعطای درجات بالاتر به افراد نمونه.

اما در تدوین و اجرای برنامه‌های فرهنگی برای ایجاد بستر فرهنگی لازم در اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح مهم آن است که اصلاح الگوی مصرف باید در عمل ظاهر شود و به حرف و سخن اکتفا نشود. تبلیغ این اخلاق و تقویت این ارزش باید در وجود تک تک فرماندهان و کارکنان نیروهای مسلح نهادینه شود.

نکته مهم دیگر این است که اصلاح الگوی مصرف امری است درازمدت، که باید دغدغه دائمی همگان (فرماندهان، مدیران، مسئولان و دست‌اندرکاران امور) باشد و نباید تب‌وتاب آن، با گذشت چند هفته یا چند ماه فرو نشیند. انتظار حصول نتیجه در چند ماه و چند هفته یا چند روز، ساده‌اندیشی است، اگر چه باید از همین امروز و در همین سال کارهای دراز مدت آغاز شود. در نتیجه، با اهتمام دستگاه‌های فرهنگی، فضایی پدید بیاید تا هیچ کس تصور نکند با ریخت و پاش و اسراف، در چشم دیگران شأن و شخصیتی پیدا می‌کند، بلکه صرفه‌جویی و دقت در شیوه مصرف منابع در سطح نیروهای مسلح به شکل یک ارزش و رفتار مثبت و احترام برانگیز در خواهد آمد (غلامی).

۵-۴. توسعه، طراحی و استقرار نظام‌ها و روش‌های کارآمد در نیروهای مسلح

وجود نظام‌ها و روش‌های به‌روز و کارآمد، یکی از مهم‌ترین عواملی است که باوجود تأثیر فراوان آن در کاهش هزینه‌ها، متأسفانه در نیروهای مسلح تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته و بنابراین در طراحی الگوی مصرف جدید باید مورد تأکید قرار گیرد. فقدان نظام‌ها و روش‌های کارآمد، اغلب منجر به اعمال سلیقه‌های شخصی در امور، غفلت از انجام برخی از وظایف و یا اجرای نادرست کارها می‌شود و در واقع یکی از علل مهم هدر رفتن منابع می‌باشد. البته طراحی نظام‌ها و روش‌ها باید به گونه‌ای انجام شود که مانع از خلاقیت و شکوفایی استعدادها نشود و از طرفی روند انجام کارها، نباید بدون طرح و نقشه و برنامه مشخصی باشد. بنابراین استفاده از نظام‌ها و

روش‌های مناسب و به‌روز می‌تواند باعث افزایش کارایی و اثربخشی و درنهایت بهره‌وری شود.

مطالعه‌های فراوان در دنیا ثابت کرده است که درجه پایداری، استمرار و تداوم رشد و توسعه، به نسبت سهم بهره‌وری است. در تحقیق انجام شده، راهکارهایی برای ارتقای بهره‌وری در ناجا ارائه شده است که با تعمیم آن به دیگر سازمان‌های نیروهای مسلح، پیشنهادهای زیر در راستای ارتقای بهره‌وری ارائه می‌گردد (غلامی):

(۱) شناسایی، تعیین، استانداردسازی و اندازه‌گیری شاخص‌های بهره‌وری در نیروهای مسلح؛

(۲) عارضه‌یابی شاخص‌های بهره‌وری؛

(۳) تجزیه و تحلیل و ارزیابی داده‌های آماری شاخص‌های بهره‌وری؛

(۴) عملیاتی کردن اولویت‌های سازمانی نیروهای مسلح در حوزه‌های صف و ستاد بر اساس اهمیت؛

(۵) شناسایی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بهره‌وری؛

(۶) برنامه‌ریزی اصولی و منطقی به منظور بهبود شاخص‌های بهره‌وری؛

(۷) پایدارسازی نتایج و استمرار اجرای طرح استقرار مدیریت بهره‌وری؛

(۸) تبیین و تشریح ساختار اجرایی مدیریت بهره‌وری و پاسخ‌گویی به برخی از ابهامات طرح یادشده؛

(۹) عارضه‌یابی انجام طرح و تجزیه و تحلیل و ارزیابی تغییرات شاخص‌های بهره‌وری؛

(۱۰) احصای عوامل اصلی پیش‌برنده و بازدارنده بهره‌وری؛

(۱۱) بررسی چگونگی و نحوه رویکرد جامع ارتقای شاخص‌های بهره‌وری به منظور اصلاح الگوی مصرف؛

(۱۲) استفاده از آن دسته از تعالیم و آموزه‌های دینی که بر صرفه‌جویی تأکید دارند؛

(۱۳) تجزیه و تحلیل و ارزیابی داده‌های گردآوری شده از مبادی مرتبط و مسئول نیروهای مسلح؛

(۱۴) فرهنگ‌سازی در نحوه و میزان مصرف بهینه امکانات و تجهیزات مصرفی و سرمایه‌ای؛

(۱۵) حاکم کردن مهندسی فرهنگ الگوی مصرف در نیروهای مسلح.

۶-۴. توسعه انضباط مالی و نقش آن در اصلاح الگوی مصرف نیروهای مسلح

مأموریت نیروهای مسلح، تأمین و برقراری امنیت در تمام ابعاد آن است. این کار مستلزم به‌کارگیری منابع انسانی توانمند و در کنار آن استفاده از امکانات، بودجه و منابع مالی مورد نیاز می‌باشد. استفاده مطلوب و بهینه از منابع، جز در سایه رعایت صحیح مصرف و برقراری انضباط مالی تحقق نخواهد یافت. هدف اصلی ایجاد نظم و انضباط مالی، انجام مأموریت به بهترین شکل و جلوگیری از بی‌انضباطی‌های مالی احتمالی است. «انضباط مالی یعنی مقابله با ریخت‌وپاش و اسراف و زیاده‌روی در مصرف و مصرف امکانات مال در حاجات برتر و بالاتر». انضباط مالی یعنی حس کردن و حس دادن به اینکه منابع اقتصادی دچار کمیابی است و مدیریت کردن بر مبنای چنین نهادی، همان تربیت جامعه و اصلاح ساختار انگیزشی در توسعه می‌باشد. از لحاظ بودجه‌ای، انضباط مالی به معنی تنظیم متعادل بودجه است. اما تنظیم متعادل بودجه، همه کار نیست بلکه باید به گونه‌ای تنظیم شود که برای هر ریالی که هزینه می‌شود بتوان کارآمدی لازم را از آن انتظار داشت. بنابراین، انضباط مالی معنایش صرفه‌جویی نیست. صرفه‌جویی بخشی از انضباط مالی می‌تواند باشد.

در ادامه عوامل مؤثر در برقراری انضباط مالی و راهکارهای مرتبط با آنها در

نیروهای مسلح ارائه می‌شود (صفری):

- (۱) تقویت جایگاه قوانین و مقررات در اجرای انضباط مالی؛
- (۲) ایجاد تحول اداری در برقراری انضباط مالی؛
- (۳) اعمال هرچه بیشتر و بهتر نظارت مالی؛
- (۴) برقراری کنترل‌های مؤثر در همه امور مالی؛
- (۵) برقراری حسابرسی عملکرد در همه سطوح؛
- (۶) پرهیز از اسراف و تبذیر در تخصیص و مصرف اعتبارات در همه سطوح.

۷-۴. بهبود مدیریت زمان و نقش آن در اصلاح الگوی مصرف نیروهای مسلح

استفاده از زمان و مدیریت بر زمان از جمله مهارت‌های فرماندهان و مدیران است که امروزه توجه مناسبی در جهان به آن مبذول شده است. مدیریت بر زمان، نه تنها برای فرماندهان و مدیران سازمان‌ها بلکه برای همه کسانی که به پُرباری زندگی خود بها می‌دهند، مهم و ضروری است. بزرگ‌تر و پیچیده‌تر شدن سازمان‌های نظامی و محدودیت منابع مالی و مادی در این سازمان‌ها مدیران و فرماندهان آنها را وامی‌دارد که بیش از پیش به زمان به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع موجود در سازمان خود و نهادهای آن ارزش آن در بین کارکنان سازمان اهمیت داده و مدیریت زمان را در رأس امور خود قرار دهند. مدیریت زمان، ارائه شیوه‌ای علمی و مؤثر در صرفه‌جویی در وقت و مهار کردن آن برای دستیابی به موفقیت بیشتر در کار و زندگی است. گام‌های این شیوه عبارت از هدف‌گذاری، تعیین اولویت‌ها و رعایت اولویت‌هاست. مدیریت زمان فرایندی است که شامل چهار مرحله تعهد، تجزیه و تحلیل، برنامه‌ریزی، پیگیری و تحلیل مجدد است. این مراحل مجزا ولی مرتبط به هم هستند (قاضی میرسعید).

۸-۴. نقش به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات^۱ در اصلاح الگوی مصرف

نیروهای مسلح

فناوری اطلاعات و ارتباطات، مجموعه‌ای از ابزارهای ذخیره‌سازی، پردازش و ارائه اطلاعات به شیوه الکترونیکی و مبتنی بر تعدادی رایانه است. این واژه به هر نوع دستگاه ارتباطی مانند رادیو، تلویزیون، تلفن‌های سلولی، رایانه، نرم‌افزار، سخت‌افزار، شبکه، سامانه‌های ماهواره‌ای و مانند آنها اطلاق شده که خدمات و برنامه‌های فراوانی به آنان مرتبط می‌گردد. فناوری اطلاعات و ارتباطات، ارتباط شبکه‌ای رایانه‌ها را فراهم و دسترسی به دامنه وسیعی از نرم‌افزارها و اطلاعات را ممکن ساخته و ارتباط در محدوده سازمان‌ها و دسترسی به اینترنت و پست الکترونیکی و سایر خدمات را مهیا می‌سازد (ترکی‌نژاد و فریطوس).

البته شاید بدون فناوری اطلاعات نیز بتوان به آرمان‌های ترسیم شده در سازمان‌های نیروهای مسلح رسید، اما آنچه با فناوری اطلاعات انجام می‌گیرد بسیار متفاوت از چیزی است که در ذهن جای می‌گیرد. امروزه، مدیران و فرماندهان در حال شنیدن اخبار توسعه فناوری‌های اطلاعاتی برای افزایش کارایی، خلاقیت و رقابت‌پذیری در سازمان‌های نظامی و غیرنظامی هستند به همین دلیل باید تلاش نمایند تا با سرمایه‌گذاری در فناوری اطلاعات و ارتباطات، حرکت سازمان‌های خود را به سوی توسعه و پیشرفت سریع‌تر گردانند.

همچنین فناوری اطلاعات و ارتباطات به فرایند تصمیم‌گیری مدیران و فرماندهان کمک زیادی می‌کند. در تحقیق انجام شده پیرامون تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر تصمیم‌گیری مدیران، کاهش هزینه‌ها، جلوگیری از اتلاف وقت، امکان دسترسی آسان‌تر به اطلاعات، افزایش دقت و کاهش ضریب خطا مهم‌ترین عوامل استفاده مدیران و فرماندهان از فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌باشد (میرکنی و رضایی).

1. Information & Communication Technology (ICT)

۹-۴. اصلاح الگوی تأمین، نگهداری و مصرف مهمات در نیروهای مسلح

تأمین کالا و اقلام گوناگون یکی از چالش‌های فراروی سازمان‌های نظامی است. حرکت به سوی توسعه الگوهای ابتکاری تأمین و کسب مزیت نسبی به کمک این الگوها از هدف‌های مدیران و فرماندهان نیروهای مسلح محسوب می‌شود. هوشمندسازی الگوها و سامانه‌ها یکی از راهکارهایی است که مورد توجه بسیاری از سازمان‌های نظامی قرار گرفته است و با استفاده از آن توان و قدرت به‌کارگیری اطلاعات به شکل مؤثرتر فراهم می‌شود. به‌کارگیری الگوهای تأمین هوشمند در مدیریت زنجیره تأمین، می‌تواند آثار قابل ملاحظه‌ای از جمله افزایش چابکی، بهره‌وری و ارزش افزوده بیشتر را به دنبال داشته باشد. در الگوسازی‌های انجام شده، براساس زیرساختارهای زنجیره تأمین مهمات و با اقتباس و بهینه‌کاوای خارجی، الگوی تأمین و مصرف هوشمند، برای ارزیابی و انتخاب تأمین‌کنندگان برتر و در نهایت انجام فرایند خرید مهمات معرفی شده است.

به نظر می‌رسد الگوبرداری و بهینه‌کاوای در بررسی تجربیات کشورهای پیشرفته نظامی و همین‌طور تحلیل یافته‌های کلیدی مربوط به تأمین نظامی در این کشورها، بتواند الگوی مناسب و دیدگاه‌های جدیدی در تأمین و مصرف مهمات راهبردی-کلیدی در تحولات آینده را نشان دهد. به نظر می‌رسد الگوی تأمین و مصرف هوشمند در وزارت دفاع و ارتش انگلستان (با توجه به الزامات همزمان استاندارد داخلی انگلستان، ناتو، جامعه اروپا) را می‌توان با توجه به شرایط و خط‌مشی نظامی-سیاسی کشورمان در بخش‌های دفاعی-امنیتی، بهینه‌کاوای کرد و در طراحی و توسعه الگوی تأمین و مصرف داخلی استفاده نمود (صراف‌جوشقانی و نجمی).

به‌طور کلی شناسایی و برنامه‌ای نمودن نیازهای مهماتی در جهت حفظ آمادگی نیروهای مسلح (با سیاست هوشمندانه اصلاح الگوی مصرف)، منجر به تأمین بار مینا و ذخیره نظامی مهمات می‌شود. بنابراین هرگونه نیاز مهماتی مطابق رهنامه و برنامه‌های

عملیاتی کشور با توجه به محدودیت‌های اعتباری و تحریم‌های بین‌المللی باید ضمن پایبندی به مبانی، منعطف‌تر از دوره‌های پیشین باشد (صراف جوشقانی و نجمی).

امروزه در کشورهای توسعه‌یافته، سازمان‌های نظامی برای تأمین و نگهداری مهمات مورد نیاز خود به روش‌های سنتی عمل نمی‌نمایند و به‌گونه‌ای رفتار می‌کنند که میزان مهمات موجود در انبارها و زاغه‌های مهمات به حداقل ممکن رسیده ولی فرایند تولید و تأمین را با بهره‌گیری از راهبرد «از تولید به مصرف» به‌گونه‌ای پیش‌بینی و مهیا می‌نمایند که در کوتاه‌ترین زمان ممکن، حجم مهمات مورد نیاز یگان‌ها و سازمان‌های خود را تأمین نمایند تا هم از فاسد شدن مهمات‌های تولیدی که سال‌ها در زاغه‌های مهمات بدون استفاده می‌مانند، جلوگیری شود و هم از هزینه‌های زیادی که صرف خرید، نگهداری و انبارداری می‌شود، پرهیز می‌شود و هم خطر ناشی از مخاطرات نگهداری آنها به کمترین میزان ممکن برسد.

۱۰-۴. تأثیر خرید و نگهداری تجهیزات، وسایل، ابزارآلات و مواد در اصلاح

الگوی مصرف نیروهای مسلح

در رابطه با خرید و تأمین و نگهداری تسلیحات و تجهیزات و مواد و ابزارآلات مورد نیاز نیروهای مسلح، موارد زیر قابل طرح می‌باشد: (دبیرخانه طرح تحول و تعالی فرماندهی موشکی ندسا):

(۱) وجود عیب و نقص در اجرای سامانه کنترل اموال و در نتیجه، بی‌صاحب ماندن تجهیزات و اموال سازمانی، مساعدترین زمینه‌ها را برای ایجاد شرایط نامطلوب در مورد بهره‌وری از اموال سازمانی فراهم می‌کند. اجرا نشدن سامانه کنترل اموال یا ضعیف و ناکامل اجرا شدن آن، بیماری مهلکی است که ضایعات گسترده‌ای را به سازمان‌های نظامی و کارکنان آن وارد می‌کند. افزون بر اینکه هر وسیله و تجهیزاتی باید دارای صاحب مشخص باشد، وسایل و تجهیزات عمده نیز باید دارای شناسنامه و دفترچه نگهداری باشند و بر اساس

برنامه معین و مشخص، مورد بازدید قرار گیرند تا در صورت نیاز تعمیر شوند. خلاصه اینکه یک سامانه نگهداری و تعمیر (نت) فراگیر باید بر همه اموال سازمان‌های نظامی حاکم باشد.

(۲) فقدان مرکز تعمیر وسایل و تجهیزات عمومی، از عوامل مهم کاهش عمر اموال هر سازمان بزرگی است. این مطلب در مورد تجهیزات رایانه‌ای، دستگاه‌های تکثیر، خودرو و مانند اینها، مصداق زیادی دارد.

(۳) از رده خارج نمودن وسایل و تجهیزاتی که می‌توان با تعمیر، آنها را دوباره مورد استفاده قرار داد، از مصادیق بارز تبذیر است. چنانچه شرایط سازمانی اقتضاء نماید، حرص مصرف دامنگیر همه خواهد شد.

(۴) نگهداری نامطلوب از وسایل و تجهیزات از رده خارج و اسقاطی منجر به نابودی کامل آنها می‌شود. به دلیل فقدان یک سامانه نگهداری اموال اسقاطی، بسیاری از این اموال زیر آفتاب، باران و گردوخاک به کلی نابود و بی‌ارزش می‌شوند.

(۵) متأسفانه برخی از کارکنان با شیوه‌های درست نگهداری و استفاده کامل از ابزار و تجهیزات عمومی آشنا نیستند و همین موضوع باعث کوتاهی عمر، عدم بهره‌وری کامل و خرابی پی‌درپی آنها می‌شود.

(۶) در بسیاری از مکان‌ها و گردان‌ها و رده‌های سازمانی نیروهای مسلح، ابزارآلات و تجهیزات مازادی وجود دارد که ضرورت دارد شناسایی و گردآوری شده و مورد استفاده بهینه قرار گیرند.

۱۱-۴. نقش ساخت و نگهداری مناسب اماکن و تأسیسات و اجرای طرح‌های

عمرانی در اصلاح الگوی مصرف نیروهای مسلح

در سازمان‌های نیروهای مسلح عامل ساختمان و تأسیسات، نقش بسیار مهم و اساسی را در اجرای مناسب مأموریت‌های نیروهای مسلح در زمان صلح و جنگ ایفا

می‌نماید. در زیر به برخی از زمینه‌های اصلاح الگوی مصرف در بخش مربوط به اماکن و تأسیسات نیروهای مسلح اشاره می‌شود:

(۱) استفاده از مصالح نادرست و بی‌کیفیت در ساخت اماکن و ابنیه، باعث هدر رفتن منابع و دوباره‌کاری می‌شود. مقاوم نبودن مصالح و سازه‌ها، خسارات زیادی را به‌ویژه در حوادث طبیعی مانند زلزله و یا در هنگام حملات دشمن به ابنیه نیروهای مسلح وارد می‌کند (شیری).

(۲) بزرگی ناموجه برخی از پادگان‌ها، پایگاه‌ها و ... از عوامل بالارفتن ناموجه هزینه‌های تعمیر و نگهداری ابنیه و تأسیسات است. اگر یک پادگان وسیع‌تر شود، هزینه حصارکشی یا احداث دیوار پیرامونی، احداث و نصب برجک‌های نگهبانی مورد نیاز و استفاده از نیروی انسانی بیشتر برای حفاظت پیرامونی، خیابان‌کشی، جدول‌کشی، فضای سبز، روشنایی، سامانه دفع فاضلاب، شبکه‌های زیربنایی آب، برق، گاز و ارتباطات تلفنی و رایانه‌ای، به همان نسبت بیشتر خواهد شد (دبیرخانه طرح تحول و تعالی فرماندهی موشکی ندسا).

(۳) در نظر نگرفتن شرایط محیطی در طراحی و معماری اماکن و ابنیه نظامی، پایداری محیط زیست و منابع طبیعی را برای نسل‌های آینده با خطر مواجه می‌کند (زینالی و زینالی).

(۴) برخی از طرح‌هایی که اجرا می‌شوند، ممکن است از پایه اشکال داشته باشند. در طراحی و اجرای طرح‌های عمرانی اگر عجولانه و بی‌مطالعه عمل شود، منجر به اجرای طرح‌های عمرانی ضعیف، ناقص، شتابزده، کم فایده و حتی بی‌فایده، گردیده و این نیز موجب اتلاف منابع و انرژی‌های سازمانی خواهد شد.

(۵) در ایران زمان انجام طرح‌های عمرانی بیش از حد مقرر است و این هزینه و فرصت‌سوزی‌های زیادی را در پی دارد (صالحی و همکاران).

(۶) صرف منابع و انرژی‌های سازمانی برای احداث ابنیه، تأسیسات و ... در زمین‌های اجاره‌ای و یا زمین‌هایی که مالکیت نیروهای مسلح بر آنها قطعی نشده است، باعث تلف شدن منابع می‌شود (دبیرخانه طرح تحول و تعالی فرماندهی موشکی ندسا).

(۷) در تهاجم نظامی، نیروگاه‌ها به‌عنوان اولین هدف‌ها، مورد حمله و آسیب جدی قرار می‌گیرند. هنگامی که نیروگاه‌ها مورد آسیب واقع شده و از بهره‌دهی ساقط شوند در عمل آن کشور در انزوا قرار می‌گیرد. کشور ایران از لحاظ دریافت انرژی خورشیدی بسیار غنی بوده و شرایط اولیه مناسبی در به‌کارگیری از آن را دارا می‌باشد. تابش ۳۰۰ روز آفتاب در ۹۰ درصد خاک کشور در طول سال می‌تواند تا ۶۰ هزار مگاوات تولید انرژی نماید. در ضمن نیروگاه‌های انرژی نو می‌تواند اهداف پدافند غیرعامل در حوزه انرژی الکتریکی را محقق نماید. کاهش آسیب‌پذیری و استمرار فعالیت در زمان بحران از مهم‌ترین این اهداف می‌باشد. بنابراین باید با برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح نسبت به توسعه این نیروگاه‌ها به‌ویژه در مراکز بزرگ و پادگان‌های نیروهای مسلح اقدام نمود تا ضمن تولید انرژی ارزان، در جهت امنیت انرژی نیروهای مسلح برنامه‌ریزی نمود (نوروز علیایی).

نتیجه‌گیری

با توجه به مجموعه پیشنهادات و راهکارهایی که در این مقاله برای سازمان‌های نیروهای مسلح ارائه گردیده است، به نظر می‌رسد زمینه‌های اصلاح الگوی مصرف در همه واحدها و سازمان‌های نیروهای مسلح بسیار گسترده بوده و بر مسئولان و فرماندهان و مدیران نیروهای مسلح است که به این موضوع در سازمان خود بهای بیشتری بدهند و ضمن اجرای راهکارهای پیشنهادی در سایر زمینه‌های مرتبط با موارد خاص سازمان خود، اقدامات اساسی و لازم را در مورد الگوی مصرف معمول دارند.

منابع و مآخذ^۱

۱. آرمان مهر، مسلم و کرمی راویز، علی (۱۳۸۸ / ۱۲ / ۱۰)، «فرایند تغییر و اصلاح الگوی مصرف و ارائه پیشنهادات لازم برای اجرای آن»، ارائه شده در همایش اصلاح الگوی مصرف و نیروهای مسلح، تهران، مرکز تحقیقات مهندسی سیستم‌های دانشکده فنی مهندسی دانشگاه جامع امام حسین (ع).
۲. ایرملو، وحید و گل محمدی، حسین، «نقش فرهنگ و آموزه‌های دینی در اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح»
۳. بنائیان اصفهانی، علی و پسندی، فائزه، «اصلاح الگوی مصرف سازمانی، راهکارها و چالش‌ها»
۴. ترکی‌نژاد، مجتبی و فریطوس، سیدمحمدرضا، «ICT ابزاری برای صرفه‌جویی در زمان و کاهش شکاف با کشورهای توسعه‌یافته»
۵. چوپانی، محسن، «مفهوم‌شناسی شعار حکیمانه اصلاح الگوی مصرف مقام معظم رهبری در جامعه اسلامی (با نگاه موردی جمهوری اسلامی ایران)»
۶. حبیبی، محمد و موثق، علیرضا، «بررسی نقش و اهمیت استانداردسازی در اصلاح الگوی مصرف»
۷. دبیرخانه طرح تحول و تعالی فرماندهی موشکی ندسا، «سیاست‌ها و راهکارهای پیشنهادی برای اصلاح الگوی مصرف در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی»
۸. رجب‌زاده، حسین (الف)، «ماهیت و ابعاد اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح ج.ا.ا.»
۹. رجب‌زاده، حسین (ب)، «نقش فرهنگ و آموزه‌های دینی در اصلاح الگوی مصرف نیروهای مسلح با تأکید بر ماهیت نبرد آینده»
۱۰. زینالی، حمیده و زینالی، امین، «معماری نظامی پایدار، پادگان‌سازی و آثار به‌کارگیری از انرژی‌های نو»
۱۱. شیرینی، مصطفی و همکاران، «چگونگی نهاده‌سازی سیاست‌های اصلاح الگوی مصرف انرژی در مراکز مختلف نیروهای مسلح»
۱۲. صالحی، ستار و همکاران، «ارزیابی عوامل دخیل در کوتاه‌سازی پروژه‌های عمرانی در راستای نهاده‌سازی الگوهای صحیح مصرف در ناجا»
۱۳. صراف جوشقانی، حسن و نجمی، محمدرضا، «معرفی الگوی تأمین و مصرف مهمات راهبردی و کلیدی»
۱۴. صفری، جلیل، «برقراری انضباط مالی زمینه ساز اجرای اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح»
۱۵. غلامی، علیرضا، «اهمیت و ضرورت نهاده‌سازی فرهنگ الگوی مصرف در ناجا»
۱۶. فرج‌پور، بتول، «نقش فرهنگ و آموزه‌های دینی در اصلاح الگوی مصرف در نیروهای مسلح»
۱۷. قاضی‌زاده فرد، سید ضیاءالدین، «اصلاح الگوی مصرف: چرا؟ چگونه؟»

۱. توضیح آنکه همه مقاله‌های فوق مربوط به همایش «اصلاح الگوی مصرف و نیروهای مسلح» است که در تاریخ ۸۸/۱۲/۱۰ در دانشگاه جامع امام حسین (ع) برگزار گردید.

۱۸. قاضی میرسعید، سیدعلیرضا، «بررسی تأثیر مدیریت زمان بر مدیریت سازمان‌ها با رویکرد اصلاح الگوی مصرف»
۱۹. کریم قاسمی، سیف‌الله و جهانشاهی، حسن، «اصلاح الگوی مصرف از دیدگاه اسلام»
۲۰. کریمی، حبیب‌اله، «مفهوم اصلاح الگوی مصرف، اسراف و پیامدهای آن»
۲۱. کریمی خوزانی، علی، «اصلاح الگوی مصرف در سازمان‌ها با نگاه به قرآن و احادیث»
۲۲. مردانی نوکنده، محمدحسین «اصلاح الگوی مصرف در پرتو فرهنگ ساده‌زیستی (با تأکید بر آموزه‌های دینی و قرآنی)»
۲۳. مزینانی، احمد و عباس زاده، مهدی، «مهندسی اصلاح الگوی مصرف و ارائه راهکارهای آن»
۲۴. نازکبار، حسین و ویسی، رضا، «آسیب‌شناسی اصلاح الگوی مصرف در جامعه؛ الزامات، پیامدها و راهکارها»
۲۵. نوروز علیایی، علیرضا، «ضرورت به‌کارگیری انرژی‌های نو در ساختمان از منظر پدافند غیرعامل»
۲۶. میررکنی، سیدهادی و رضایی، زهرا، «بررسی نقش‌ها و کاربردهای فناوری اطلاعات (IT) بر تصمیم‌گیری مدیران در کشور (با رویکرد اصلاح الگوی مصرف و بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله کشور)»
۲۷. هاشمی‌فشارکی، سیدجواد و محمودزاده، امیر، «الگوی جامع مصرف بهینه مطالعه موردی در نیروهای مسلح»
۲۸. هدایتی، احمدرضا، «محور مفاهیم و چستی موضوع صرفه‌جویی و اصلاح الگوی مصرف»
۲۹. توکلی، حمیدرضا و صمدی، محمد، «بهبود شاخص‌های سلامت مرتبط با تغذیه (BMI, Hypertention, Diabet, Hyperlilidemia) در کارکنان یک مرکز نظامی با بهره‌گیری از آموزش و فرهنگ‌سازی تغذیه»

Archive